

Χριστόφορος ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Νίκος Μπακόλας : Η ατελείωτη γραφή του αίματος, μυθιστόρημα, Κέδρος 1996

Στα 1923, έξω από κάποιο χωριό της Χαλκιδικής, σ' ένα μισοθερισμένο χωράφι, κάποιος «ξενομερίτης» χωροφύλακας σκοτώνει μια νεαρή χήρα και την αδελφή της και αυτοκτονεί με το υπηρεσιακό του περίστροφο, αφήνοντας ορφανό ένα βρέφος, κοριτσάκι της χήρας. Αιτία: το τυφλό ερωτικό πάθος και η αρχέγονη αντίληψη του χωροφύλακα πως «τέτοιες ιστορίες ξεπλένονται μονάχα με αίμα».

Έτσι ξεκινάει αυτή η «ατελείωτη γραφή του αίματος» του ομώνυμου μυθιστορήματος του Νίκου Μπακόλα, που εκτείνεται σε 33 κεφάλαια (όσα και τα χρόνια του Χριστού) χωρίς ουσιαστικά να τελειώνει και ούτε βέβαια να τελειούται, να τελειώνεται δηλαδή, αφού στο τέλος κάποιος απομένουν, για να την ξαναγράψουν πάλι από την αρχή. Έτσι που το τελευταίο κεφάλαιο θα μπορούσε να είναι και πρώτο, «κατά κάποιαν έννοια». Η αμαρτία, όπως και στην τραγική αντίληψη, σέρνει στη δίνη της ενόχους και αθώους: «Οφείλω - λέει ένα από τα πρόσωπα - να εξομολογηθώ τα βάσανά μου, που είναι ίσως και αμαρτίες, μια και ο βίος όλων μας μια αμαρτία είναι, απέραντη ή μια Αμαρτία» -με Α κεφαλαίο.

Το βρέφος που βρέθηκε στον «αγρό του αίματος» θα καταλάβει το κέντρο της αφήγησης. Και καθώς το ένα φέρνει το άλλο -στη ζωή και στη διήγηση -η ιστορία πηγαινοέρχεται από τη Φλώρινα έως τη Μάνη (και ίσως ως την Κρήτη) και ξεδιπλώνεται με φαντασία και αίσθημα και με πολλή επιδεξιότητα, για να σμίξει με την άλλη Ιστορία -με Ι κεφαλαίο -και να φτάσει προς τα πίσω ως το Μακεδονικό αγώνα, και ύστερα να μπει στο μεγάλο ποτάμι του αίματος: του πολέμου του ' 40, της Κατοχής και του Εμφυλίου, ως τις παραμονές της χουντικής δικτατορίας. «Μια ιστορία παραφροσύνης» λέει ο αφηγητής.

Τα πρόσωπα: το Βρέφος που είπαμε, και που θα ονομαστεί, κατά σειράν, Λαζαρίνα ή Ρήνα ή Ειρήνη ή Ελισάβετ ή Βέτα, που ως ανταρτίνα, στον Εμφύλιο, μεταμορφώνεται σε Βέτας. Πίσω της ο Βρανάς και η Βράναινα (ονόματα που μας πάνε ως το Βυζάντιο) και δίπλα της ο Λάζαρος, που την αρραβωνιάστηκε όταν ήταν ακόμη νήπιο και μοιράστηκε ύστερα, θέλοντας και μη, τα παθήματά της κι αυτή τα δικά του. Κοντά τους ο προστάτης Παππούς, αλλά και ο ιερέας του, με τις επί όρους συνομιλίες, και ο Συνταγματάρχης Μάρκος, «0 ευπατρίδης από της εύανδρο Ηλεία», που άρχισε ως

Μακεδονομάχος και τελειώνει ως ταγματσοφαλίτης στην Πηγάδα του Μελιγαλά. Επίσης ο Μαθιός (Ματθαίος), πρώην έμπορος φυσιοδίφης και μετεωρολόγος, που ψάχνει να βρει την ταυτότητά του (σαν το μακαρίτη Μαθίας Πασκάλ, του Πιραντέλο), ο εσπεραντιστής γιατρός Λουκάς και ο Ιωάννης Βροντερός -Μάρκος, Ματθαίος, Λουκάς και Ιωάννης, ανακεφαλαιώνω και υπογραμμίζω. Και καμιά δεκαριά ακόμη πρόσωπα, όλα παιδιά της εποχής τους, σε άμεση συνάφεια μαζί της, που τα ονόματά τους ωστόσο παραπέμπουν πολύ συχνά στην άλλη Γραφή (με κεφαλαίο Γ), την Παλαιά και την Καινή, όπως και ο Ηλίας, η Βηθλεέμ και η Γεσθημανή, και τέλος η Αναστασία (Θ καρπός του Λάζαρου και της Ελισάβετ) που θα συνεχίσει το δράμα -το ανθρώπινο και θείο μαζί. Παραπέμπουν, δε θα πει αλληγορούν, ότι δηλαδή το επαναλαμβάνουν με άλλα λόγια, αλλά το υπενθυμίζουν, για να προσδώσουν στα ιστορούμενα αρχετυπικό χαρακτήρα.

Η ιστορία ξεκινάει, όπως είπαμε, στην ύπαιθρο, εκτείνεται στην αρχέγονη γη της Μακεδονίας, εκεί όπου μπορούν ακόμη να εντοπισθούν οι παθογένειες και να ανιχνευθεί η γραμμή του αίματος. Αλλά κυρίως εκεί όπου «τα θαύματα λειτουργούν ακόμη» αποκαλυπτικά, και οι θρύλοι ευδοκιμούν, όπου τα ανθρώπινα προσιονίζονται από τέρατα και σημεία, μυθοποιούνται και μυθολογούνται, όπου τα «φυσικά» δένονται με τα υπερφυσικά και τα μεταφυσικά. Και καθώς η προσωπική μοίρα συνυφαίνεται με την ιστορική, ο μύθος γίνεται τελικά μίτος, μήπως και βρεθεί άκρη μέσα στον παραλογισμό. Η αφήγηση, από τη μέση του βιβλίου και πέρα, διολισθαίνει στην πόλη της Θεσσαλονίκης, και μάλιστα στο κενό της, στην οδό Ισαύρων.

Όχι στην «ερωτική» Θεσσαλονίκη ούτε στη «Βυζαντινή», όπως την έχει μυθολογήσει η μεταπολεμική λογοτεχνία της. Αλλά στη Θεσσαλονίκη του εμφυλιακού και μετεμφυλιακού ζόφου, των παρακρατικών και των τραμπούκων -αυτή που, έξω από το μυθιστόρημα, πέταξε το απόστημα της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη.

Όσο η αφήγηση κυλάει στη μεγάλη, πια, κοίτη της Ιστορίας, λιγοστεύουν τα «μυθολογήματα», καθώς τα σαρώνει η καθημερινή φρίκη: «... Στις χρονιές που ήρθανε -λέει ο αφηγητής -δεν επιβίωσαν μυστήρια ούτε ευδοκιμούσαν, δε φανερώνονταν νεράιδες». Αλλά ο συγγραφέας είτε πραγματολογεί είτε μυθολογεί, το κάνει με εξαιρετική ευαισθησία, με θαυμαστά γόνιμη φαντασία και συγχρόνως με λεπτεπίλεπτη παρατηρητικότητα.

Οι μεγάλοι μας δάσκαλοι βέβαια μας δίδαξαν ότι αλλού κερδίζεται ή χάνεται το στοιχείο κάθε συγγραφέα: στο να υποτάξει δηλαδή φαντασία και πάθος στο νόημα της Τέχνης. Χωρίς αυτή ένα βιβλίο παραμένει ένας σωρός από παντοειδή υλικά, που δε σηματοδοτούν τίποτε άλλο παρά την κουφότητα μιας κοινωνίας καταναλωτικής, ή παραμένουν απλώς στο επίπεδο των προθέσεων.

Ο Νίκος Μπακόλας και στο τελευταίο του μυθιστόρημα, όπως και στα προηγούμενα βιβλία του (λ. χ. τη *Μεγάλη Πλατεία*, την *Κεφαλή* και *Το ταξίδι που πληγώνει* -για να αναφερθώ στα πιο πρόσφατα) παρουσιάζεται σαν ένας από τους εξέχοντες τεχνίτες της πεζογραφίας μας. Και πρώτα πρώτα: Ξέρει να

χρησιμοποιεί ένα λόγο δυναμικό και ευέλικτο, που άλλοτε προσγειώνεται για να παρακολουθήσει τα πράγματα στις λεπτομέρειές τους, από πολύ κοντά, και άλλοτε απογειώνεται και τα εποπτεύεται, τα διογκώνει ή τα τυλίγει στις δίνες του και τα σέρνει μακριά. Είναι ένας λόγος που διατηρεί την ομοιογένειά του, είτε περιγράφει είτε στοχάζεται είτε εξελίσσεται σε ποιητικό, σχεδόν έμμετρο και στιχουργημένο, στον τύπο της μπαλάντας, για να εκφράσει ακραίες, οριακές καταστάσεις.

Είναι έπειτα η ικανότητά του στη σύνθεση. Τίποτα δε λέγεται τυχαία, χωρίς συνέπειες για την αφήγηση, και τίποτε δεν παρουσιάζεται χωρίς λειτουργικό ρόλο. Αδρανή υλικά δε συνάντησα στο βιβλίο του Μπακόλα παρά την έκτασή του.

Αλλά βέβαια δεν είναι η περίπτωση για μια διεξοδική ανάλυση της «Ατέλειωτης Γραφής του αίματος». Θέλησα απλώς να σας προϊδεάσω μεταφέροντας εδώ, σχεδόν αυτούσιες, μερικές παρατηρήσεις μου, σημειωμένες στα περιθώρια του βιβλίου, όπως συχνά το συνηθίζω, όταν το βιβλίο μου φαίνεται από την αρχή ότι έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Είναι, δηλαδή, ικανό να ερεθίσει τη σκέψη και την ευαισθησία μας.

Είναι βέβαια ένα μυθιστόρημα που -όπως και τα άλλα έργα του Μπακόλα -έχει τις απαιτήσεις του. Το θέμα όμως δεν είναι μόνο τι δίνεις σ' ένα βιβλίο, αλλά, κυρίως, τι παίρνεις. Ο αναγνώστης του Μπακόλα αποκομίζει τελικά πλούσιες εμπειρίες που σχετίζονται με τη μοίρα των ανθρώπων και του τόπου μας, αλλά και με την περιπέτεια της γραφής, που κι αυτή ούτε τελειώνεται ούτε τελειώνει -αλλιώς θα τελειωνε μαζί της και η ίδια η Λογοτεχνία.

Το κείμενο αυτό διαβάστηκε κατά την παρουσίαση του βιβλίου στη Στοά Βιβλίου στην Αθήνα στις **29/11/1996**.